

КРИТЕРІЇ АУДИТОРСЬКОЇ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

CRITERIA OF AUDIT EVALUATION IN FINANCIAL REPORTING

Фальченко О.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічного аналізу та обліку
Харківський національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Лозенко О.А.

магістр,
Харківський національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

Falchenko Olena

Candidate of Economic Sciences
Associate Professor of Department of Economic Analysis and Account,
Kharkiv National Technical University
"Kharkiv Polytechnic University"

Lozenko Olena

Master's Degree of Department of Economic Analysis and Account,
Kharkiv National Technical University
"Kharkiv Polytechnic University"

У статті систематизовано визначення поняття «критерії». Обґрунтовано необхідність використання критеріїв оцінки під час аудиту фінансової звітності. Визначено концептуальну основу фінансової звітності загального призначення для підприємства, які використовують національні стандарти бухгалтерського обліку для складання фінансової звітності. Досліджено та виділено основні чинники, що впливають на вибір критеріїв аудиторської оцінки фінансової звітності. Проаналізовано існуючі критерії аудиторської оцінки фінансової звітності, і запропоновано базовий перелік на підставі стандартів обліку та аудиту. Обґрунтовано необхідність використання концептуальної основи фінансової звітності загального або спеціального призначення для визначення оптимального набору якісних характеристик фінансової звітності для її оцінки за критеріями. Встановлено, що доречність застосування будь-якого критерія або їх сукупності залежить від конкретних обставин на підприємстві, у тому числі ідентифікованих аудитором ризиків, пов'язаних з твердженням, а також ефективності різних критеріїв. Результати дослідження показали необхідність розроблення методики, яка дасть змогу визначити ефективні критерії аудиторської оцінки фінансової звітності.

Ключові слова: аудит, фінансова звітність, оцінка, критерії, бухгалтерський облік.

В статье систематизированы определения понятия «критерии». Обоснована необходимость использования критериев оценки при аудите финансовой отчетности. Определена концептуальная основа финансовой отчетности общего назначения для предприятия, которые используют национальные стандарты бухгалтерского учета для составления финансовой отчетности. Исследованы и выделены основные факторы, влияющие на выбор критериев аудиторской оценки финансовой отчетности. Проанализированы существующие критерии аудиторской оценки финансовой отчетности, и предложен базовый перечень на основании стандартов учета и аудита. Обоснована необходимость использования концептуальной основы финансовой отчетности общего или специального назначения для определения оптимального набора качественных характеристик финансовой отчетности для ее оценки по критериям. Установлено, что уместность применения любого критерия или их совокупности зависит от конкретных обстоятельств на предприятии, в том числе идентифицированных аудитором рисков, связанных с утверждением, а также эффективности различных критериев. Результаты исследования показали необходимость разработки методики, которая позволит определить эффективные критерии аудиторской оценки финансовой отчетности.

Ключевые слова: аудит, финансовая отчетность, оценка, критерии, бухгалтерский учет.

Generally known, that an audit shows by itself the independent audit of financial records and utterance of idea in relation to her. By a basic problem in achievement of this aim of audit, id est estimations of the financial reporting are decision of question, as well as on what exactly main or substantial to send work of public accountant. Today, a significant amount of information that is used in assessing the results of an enterprise can be obtained from financial statements. But if the financial statements have significant distortions and do not contain financial results, then the management decisions made may lead to incorrect conclusions about the results of operations and to the use of ineffective actions to increase their effectiveness. The article gives the definition of "criteria". It is given the necessity of using the evaluation criteria in an audit of financial statements. A conceptual framework for general purpose financial reporting has been defined for entities that use national accounting standards to prepare financial statements. The main factors influencing the selection of criteria for the audit assessment of financial statements are investigated and highlighted. The existing criteria for the audit assessment of financial statements are analyzed, and a basic list is proposed based on accounting and audit standards. The necessity of using the conceptual framework of general or special purpose financial statements to justify the optimal set of qualitative characteristics of financial statements for its assessment by criteria is substantiated. It was established that the appropriateness of applying any criterion or their combination depends on the specific circumstances of the enterprise, including the risks identified by the auditor associated with the approval, as well as the effectiveness of various criteria. The choice of the list of evaluation criteria depends on the level of application: at the level of financial statements as a whole, and at the level of approval. The results of the study showed the need to develop a methodology that will determine the effective criteria for the audit assessment of financial statements.

Key words: audit, financial reporting, assessment, criteria, accounting.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інтенсивний розвиток системного підходу до вивчення та розв'язання проблеми аудиторської оцінки фінансової звітності підприємств та широке застосування систем контролю якості аудиту вимагають приділяти більше уваги визначенню критеріїв оцінки фінансової звітності. Чіткий перелік критеріїв оцінки фінансової звітності потрібен для організації аудиту. У зв'язку з тим, що критерії оцінки фінансової звітності визначаються національними і міжнародними стандартами обліку для складання фінансової звітності та міжнародними стандартами аудиту (МСА) для аудиту фінансової звітності, виникає проблема формування загального переліку критеріїв оцінки фінансової звітності та визначення доречності застосування будь-якого критерія. Відповідно до законодавства України, метою аудиту фінансової звітності є визначення достовірності фінансової звітності. Виходячи із цього, перелік критеріїв повинен забезпечити реалізацію мети аудиту фінансової звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Питання критеріїв аудиторської оцінки фінансової звітності знайшли певне відображення у роботах А. Аренс і Дж. Лоббек, Л.П. Кулаковської, Ю. Пічі, В.Я. Савченко, О.А. Петрик та інших вітчизняних учених-економістів. Однак багато питань і досі залишаються невирішеними, що зумовлює актуальність даної теми.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Перелік ознак оцінювання фінансової звітності є основою для визначення способів і прийомів, які ефективно використовуються під час перевірки певного об'єкта аудиту.

В аудиторській практиці не існує єдиної думки й єдиного підходу до методології перевірки фінансової звітності та висловлення думки щодо неї.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є визначення поняття критеріїв аудиторської оцінки фінансової звітності, формування основного переліку критеріїв, які впливають на їх вибір.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Чітке визначення критеріїв аудиторської оцінки фінансової звітності необхідне для раціональної організації аудиту, вибору аудиторських процедур та реалізації мети аудиту. Це підтверджують закордонні вчені, які зазначають, що аудит – це процес, за допомогою якого компетентний незалежний працівник накопичує й оцінює свідчення про інформацію, яка підлягає кількісній оцінці і належить до специфічної господарської діяльності. Саме правильно підібрані критерії оцінки зібраної аудитором інформації дають змогу досягти мети аудиту.

Думка аудитора формується на підставі аналізу зібраних у ході здійснення аудиту необхідних доказів. Аналіз і збір аудиторських доказів проводиться на систематизованій основі, що обґрунтовує впевненість аудитора в складеному ним висновку про достовірність фінансової звітності. Практика здійснення такого підходу реалізується на підставі застосування критеріїв аудиторської оцінки фінансової звітності, що представляють більш деталізовані цілі аудиту.

Вітчизняними науковцями надано таке визначення критеріїв оцінювання, за допомогою якого можна визначити відповідність звітності попередньо встановленим нормам, правилам та показникам, тобто визначення критеріїв – оцінка, за допомогою якої можна визначити відповідність звітності попередньо встановленим нормам та правилам.

Згідно з Міжнародними стандартами контролю якості аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, критерії – контрольні показники, які використовують для оцінки або визначення предмета перевірки, включаючи контрольні показники подання та розкриття інформації, якщо це доречно.

Як ми бачимо, визначення поняття критеріїв схожі, однак практичне використання має свої особливості. Проаналізувавши наведені вище тлумачення, можна сформулювати таке визначення: критерій – мірило оцінки, вимоги, за допомогою яких можна визначити відповідність звітності.

Розглядаючи перелік критеріїв аудиторської оцінки фінансової звітності, можна відзначити відсутність єдиного підходу до його визначення.

Застосування критеріїв оцінки фінансової звітності (на прикладі оцінки матеріальних запасів) таке: повноти (критерії: «цілком» чи «не цілком» відображені матеріальні запаси); оцінки (критерії: «оцінена правильно», «оцінка завищена», «оцінка занижена» та ін.); фактичної наявності (критерії: запаси «фактично є цілком», «фактично є частково», «фактично відсутні», «фактично невраховані запаси»); належності (критерії: «належать», «не належать» підприємству-клієнту); законності (критерії: «законно», «незаконно»). Але віднесення до ознак і критеріїв оцінки фінансової звітності повноту, оцінку, фактичну наявність, належність, правильність відображення, законність, обережність, постійність. Такі ознаки і критерії, як точність, об'єктивність, правдивість, достовірність. охоплені ознакою і критерієм «правильність відображення», межі облікового періоду – «відповідність», права й обов'язки – «належність», класифікація і пояснення статей звіту охоплюються переліченими вище критеріями.

Міжнародною концептуальною основою завдань із надання впевненості передбачено, що критеріями у складанні фінансової звітності можуть бути МСФЗ та ін., а також належність критеріїв для певного завдання повинна бути оцінена фахівцем-практиком. Оцінка або визначення предмета перевірки на основі власних очікувань, суджень або досвіду фахівця не вважаються належними критеріями. Характеристики належних критеріїв такі: доречність, повнота, достовірність, нейтральність. Критерії можуть бути встановленими або спеціально розробленими. Встановленими критеріями є критерії, які містяться у законодавчих або нормативних актах або видані чи визнані організаціями експертів, які дотримуються прозорих належних правових процедур:

- доречність, тобто інформація, наведена у фінансових звітах, є доречною до характеру суб'єкта господарювання та мети фінансових звітів. Якщо суб'єкт господарювання готує фінансові звіти загального призначення, доречність оцінюється з погляду інформації, необхід-

ної для задоволення потреб у загальній фінансовій інформації широкого кола користувачів для прийняття економічних рішень. Такі потреби зазвичай задовольняються через подання фінансового стану, фінансових результатів та руху грошових коштів суб'єкта господарювання;

- повнота, тобто у фінансових звітах не припущено операцій, подій, залишків на рахунках та розкриття, які можуть впливати на рішення, що приймаються на основі цих фінансових звітів;

- достовірність, тобто інформація, наведена у фінансових звітах, відображає економічну суть подій та операцій, а не лише їх правову форму, та призводить до послідовності оцінювання, вимірювання, подання та розкриття під час її використання за аналогічних обставин;

- нейтральність, тобто інформацію у фінансових звітах викладено без упередження;

- зрозумілість, тобто інформацію у фінансових звітах викладено чітко і вона не піддається різним інтерпретаціям.

Сьогодні немає чітко визначених вимог до визнання прийнятності концептуальних основ загального призначення. Відповідно до вимог МСА, концептуальна основа фінансової звітності встановлюється законодавчими або нормативними актами. Для підприємств України такими документами є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до складання фінансової звітності» та інші П(С)БО, а для підприємств, які складають фінансову звітність відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності, такими документами є Концептуальні основи фінансової звітності.

Відповідно до Концептуальної основи фінансової звітності, фінансова звітність, складена за МСФЗ, повинна володіти основоположними характеристиками. До основоположних якісних характеристик відносять доречність, суттєвість, повноту, нейтральність. Забезпечення якісних характеристик має обмеження – співвідношення між вигодою і витратами щодо подання інформації у фінансовій звітності. Також у цьому документі наведено основоположні припущення щодо складання фінансової звітності, які нагадують принципи бухгалтерського обліку: безперервність, елементи фінансових звітів, фінансовий стан, активи, зобов'язання, власний капітал, результати діяльності, дохід, витрати, коригування збереження капіталу, визнання елементів фінансових звітів, достовірність оцінки, визнання активів, визнання доходу, визнання витрат, оцінка елементів фінансових звітів.

Згідно з МСБО 1 «Подання фінансової звітності», загальні характеристики фінансової звітності включають: безперервність; принцип нарахування в бухгалтерському обліку; суттєвість та об'єднання у групи; порівняльну інформацію; послідовність подання.

Таким чином, основними критеріями аудиторської оцінки фінансової звітності вважати-муться:

- достовірність – інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не мстить помилок та перекозчень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності. Інформація, наведена у фінансових звітах, відображає економічну суть подій та операцій, а не лише їх правову форму, та призводить до послідовності оцінювання, вимірювання, подання та розкриття під час її використання за аналогічних обставин. Фактично за всіх обставин суб'єкт господарювання досягає достовірного подання шляхом відповідності застосовним стандартам обліку. Достовірне подання вимагає також від суб'єкта господарювання вибирати та застосовувати інструменти облікової політики відповідно до стандартів обліку;

- зрозумілість – інформацію у фінансовій звітності викладено чітко та зрозуміло;

- повнота – у фінансових звітах не припущено операцій, подій, залишків на рахунках, які можуть впливати на рішення, що приймаються на основі цих фінансових звітів;

- доречність – інформація, наведена у фінансовій звітності, є доречною до характеру суб'єкта господарювання та мети фінансових звітів;

- суттєвість – інформація є суттєвою, якщо її відсутність або неправильне подання може вплинути на рішення, які приймають користувачі на основі фінансової інформації про конкретний суб'єкт господарювання. Фінансова звітність є результатом обробки великої кількості операцій або інших подій, які об'єднують у класи згідно з їх характером чи функцією. Заключним етапом у процесі об'єднання у групи та класифікації є подання стислих і класифікованих даних, які формують рядки у фінансовій звітності;

- нейтральність – відсутність упередженості у відборі або поданні фінансової інформації. Нейтральний опис не є одностороннім, таким, у якому різні компоненти мають різну вагу, у якому одні компоненти необґрунтовано наголошуються, а значимість інших необґрунтовано зменшується, або у якому здійснюються інші маніпуляції з метою збільшити ймовірність того, що фінансова інформація буде сприйнята користувачами;

- безперервність – складаючи фінансову звітність, управлінський персонал повинен оцінювати здатність суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі. Суб'єкт господарювання складає фінансову звітність на основі безперервності, якщо тільки управлінський персонал не має намірів ліквідувати суб'єкт господарювання чи припинити діяльність або не має реальної альтернативи таким заходам. Якщо під час оцінювання управлінський персонал знає про суттєві невизначеності, пов'язані з подіями чи умовами, які

можуть спричинити значний сумнів щодо здатності суб'єкта господарювання продовжувати діяльність на безперервній основі, суб'єкт господарювання має розкривати інформацію про такі невизначеності;

- відповідність принципам бухгалтерського обліку, якщо фінансова звітність складена відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або відповідність основоположним припущенням щодо складання фінансової звітності (якщо фінансова звітність складена відповідно до МСФЗ).

Запропоновані критерії можуть використовуватися не тільки для аудиторської оцінки фінансової звітності, а й для аудиторської оцінки окремих статей фінансової звітності: поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, розрахунками з оплати праці; дебіторської заборгованості за розрахунками та інших статей. Однак публікації вчених показують, що для аудиту окремих статей фінансової звітності використовують перелік критеріїв:

- повнота – перевірка відображення всіх активів та пасивів підприємства в повному обсязі. Аудитор має впевнитися, що в балансі клієнта показані всі активи і зобов'язання;

- оцінка – вивчення оцінки активів та пасивів протягом року згідно з прийнятою обліковою політикою (зокрема, за методами оцінки), вибраною підприємством на початку звітного періоду;

- фактична наявність – контроль реального існування відображених у балансі активів і пасивів;

- належність – перевірка того, чи всі активи і пасиви, показані в балансі, належать підприємству, яке перевіряється;

- правильність відображення – визначення правдивості, точності, об'єктивності відображення становища підприємства на дату складання фінансової звітності за затвердженими типовими формами звітності;

- законність – контроль дотримання підприємством під час ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності норм чинного законодавства та нормативних документів;

- обережність – перевірка обов'язковості обліку дійсних витрат, реальних надходжень і витрат, що передбачаються;

- постійність – перевірка дотримання обраної підприємством облікової політики, а також безперервності його функціонування.

Управлінський персонал несе відповідальність за достовірне подання фінансових звітів, які відображають характер та діяльність суб'єкта господарювання. Пояснюючи, що фінансові звіти справедливо й достовірно відображають відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності, управлінський персонал робить твердження щодо визнання, оцінки, подання різних елементів фінансових звітів.

Усі процедури, що виконує аудитор, мають за мету отримання аудиторських доказів відсут-

ності суттєвих помилок як на рівні фінансової звітності, так і на рівні тверджень. Твердження, що використовує аудитор під час розгляду різних типів потенційних викривлень, розділяються на три категорії:

- твердження щодо класів операцій та подій протягом періоду аудиту: повнота, точність, закриття реєстрів, класифікація;

- твердження щодо залишків на рахунках на кінець періоду: існування, права та обов'язки, повнота, оцінка та розподіл;

- твердження щодо подання та розкриття: права та обов'язки, повнота, класифікація й зрозумілість, точність і оцінка.

Практика діяльності показує, що вибір тверджень у цілому залежить від мети та об'єкта (господарських операцій) аудиту. Виходячи з оцінки ризику суттєвого викривлення дебіторської заборгованості та доходів, кредиторської заборгованості і витрат, необхідно визначити, які твердження керівництва є критичними для такої фінансової звітності. Отже, під час визначення сукупності тверджень потрібно враховувати вид господарської операції (статтю фінансової звітності), що перевіряється.

Виходячи з оцінки ризику суттєвого викривлення статей фінансової звітності, необхідно визначити, які твердження керівництва (якісні характеристики звітності) є критичними для такої фінансової звітності.

Чинники, що є доречними для визначення аудитором прийнятої концептуальної основи

фінансової звітності, яку слід застосовувати під час складання фінансової звітності, охоплюють:

- характер суб'єкта господарювання (наприклад, чи є це комерційне підприємство, суб'єкт господарювання у державному секторі або неприбуткова організація);

- мету фінансової звітності;

- характер фінансової звітності;

- чи встановлює законодавчий або нормативний акт застосовну концептуальну основу фінансової звітності.

Критерії аудиторської оцінки фінансової звітності є основою для визначення: методів і прийомів аудиту в цілому; методів та прийомів, які найбільше підходять для перевірки за певним критерієм або для перевірки відповідних об'єктів аудиту.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Під час визначення критеріїв аудиторської оцінки фінансової звітності слід забезпечити оптимальність набору її якісних характеристик, які будуть визначатися концептуальними основами фінансової звітності загального або спеціального призначення. Доречність застосування будь-якого критерію або їх сукупності залежить від конкретних обставин (виду господарської операції, статті та форми фінансової звітності) на підприємстві, зокрема ідентифікованих аудитором ризиків, пов'язаних із твердженням, а також від ефективності різних критеріїв. Вибір переліку критеріїв оцінки залежить від рівня застосування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Петрик О.А., Зотов В.О., Кудрицький Б.В. Аудит : підручник. Київ : КНЕУ, 2015. 498 с.
2. Виноградова М.О., Жидаєва Л.І. Аудит : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 656 с.
3. Петрик О.А. Аудит: методологія і організація : монографія. Київ : КНЕУ, 2003. 260 с.
4. Харламова О.В. Фінансова звітність за міжнародними стандартами: методологія формування та практика імплементації в Україні : монографія. Харків : Лідер, 2015. 374 с.
5. Яцишин Н.З. Складання, аналіз та аудит фінансової звітності підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Київ, 2012. 20 с.

REFERENCES:

1. Petryk O.A., Zotov V.O., Kudrytskyi, B.V. (2015) Audyt, textbook, Kyiv: KNEU.
2. Vynogradova, M.O., Zhydaieva, L.I. (2014) Audyt, tutorial, Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.
3. Petryk, O.A. (2003) Audit: methodology and organization: monograph. Kyiv: KNEU.
4. Kharlamova O.V. (2015). Finansova zvitnist za mizhnarodnimi standartami: metodologiya formuvannya ta praktyka implementatsii v Ukraini [Financial reporting according to international standards: methodology of formation and practice of implementation in Ukraine]: Kh.: Faktor, 374 p. [In Ukrainian].
5. Yatsishin N.Z. (2012). Skladannya, analiz ta audit finansovoї zvitnosti pidpriemstv [Compilation, analysis and audit of financial statements of enterprises]: PhD dissertation. Kyiv [In Ukrainian].